Makine Öğrenmesi

Yapay Zekâ ve Veri Dersleri Rehberi · Kısım I: Çekirdek

Öğrenme türleri | Model ve kayıp | Genelleme | Değerlendirme | Temel algoritmalar | Komşu dersler

Sercan KÜLCÜ · Giresun Üniversitesi · Bilgisayar Mühendisliği

© Sercan Külcü. Tüm hakları saklıdır. · Sunumun etkileşimli HTML sürümü: https://sercankulcu.github.io/files/ai_courses/sunumlar/Bolum_03_Makine_Ogrenmesi.html

GİRİŞ

Ders Hangi Soruyu Sorar?

Bir program örneklerden nasıl genelleme yapar?

Makine öğrenmesi, açıkça programlanmadan **örneklerden öğrenen** ve öğrendiğini yeni örneklere genelleyen algoritmaları inceler. Mitchell'in tanımıyla bir program, T görevindeki P ile ölçülen başarımı E deneyimiyle artıyorsa öğreniyordur.

Bir bakışta

YAKLAŞIM istatistiksel öğrenme	**GİRDİ** etiketli ya da etiketsiz örnekler	**ÇIKTI** tahmin yapan model
BAŞARI ÖLÇÜTÜ görülmemiş veride hata	**MATEMATİK YÜKÜ** yüksek: doğrusal cebir, olasılık, optimizasyon	**VERİ İHTİYACI** orta ve çok

Kısa Tarihçe

1957
Rosenblatt algılayıcıyı (perceptron) tanıtır: ağırlıklarını örneklerden ayarlayan ilk modellerden.

1959
Samuel'in dama programı kendi kendine oynayarak gelişir; "makine öğrenmesi" adı yaygınlaşır.

1986
Quinlan'ın ID3 karar ağacı yayımlanır; aynı yıl geri yayılım sinir ağlarını yeniden canlandırır.

1995
Cortes ve Vapnik destek vektör makinelerini (SVM) yayımlar.

2001
Breiman rastgele ormanları tanıtır: çok sayıda ağacın oylaması.

2012
AlexNet ImageNet yarışmasını büyük farkla kazanır; derin öğrenme dönemi başlar.

DERS

Temel Kavramlar

Denetimli öğrenme
Etiketli örneklerle sınıflandırma ve regresyon.

Denetimsiz öğrenme
Etiketsiz veride kümeleme ve boyut indirgeme.

Model ve hipotez
Öğrenilecek fonksiyonun biçimi ve parametreleri.

Kayıp fonksiyonu
Tahminin ne kadar yanlış olduğunu ölçer; eğitim onu küçültür.

Genelleme
Eğitimde görülmeyen örneklerde de doğru tahmin.

Aşırı uydurma
Eğitim verisini ezberleme; yanlılık-varyans dengesi.

Doğrulama
Eğitim, doğrulama ve test kümeleri; çapraz doğrulama.

Öznitelikler
Ham veriyi modele uygun sayılara dönüştürmek.

Tipik İş Akışı

Örnek: İstenmeyen e-posta süzgeci geçmiş iletileri ve etiketlerini toplar, sözcük sayılarını öznitelik yapar, lojistik regresyon eğitir, ayrılmış test iletilerinde doğruluğu ölçer ve gelen yeni iletileri sınıflandırır. Kurallar elle yazılmaz, veriden öğrenilir.

DERS

Derste Neler İşlenir?

1. Öğrenme problemi; denetimli ve denetimsiz öğrenme
2. Doğrusal regresyon ve gradyan inişi
3. Lojistik regresyon ve sınıflandırma
4. Değerlendirme: eğitim/test ayrımı, çapraz doğrulama
5. Aşırı uydurma, düzenlileştirme, yanlılık-varyans
6. Karar ağaçları
7. Topluluk yöntemleri: rastgele orman, gradyan artırma
8. Destek vektör makineleri ve çekirdekler
9. k-en yakın komşu ve Naive Bayes
10. Kümeleme: k-ortalama, hiyerarşik kümeleme
11. Boyut indirgeme: PCA
12. Öznitelik mühendisliği ve model seçimi

Kazandırdığı beceriler

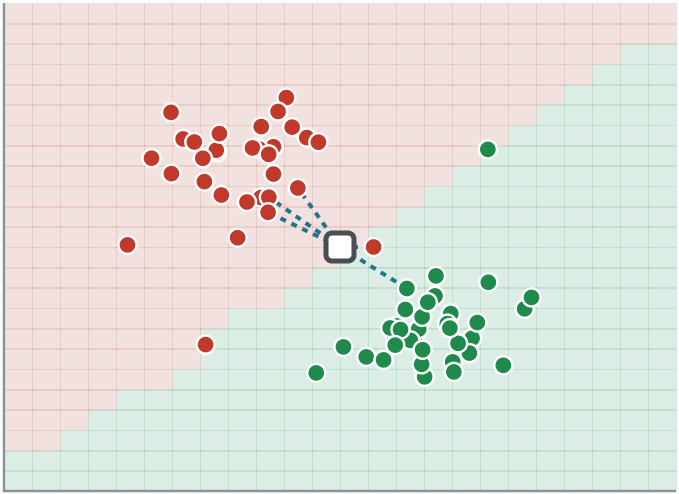
Python ve NumPy | pandas ile veri hazırlama | scikit-learn | çapraz doğrulama | doğru metriği seçmek | sonuçları grafik ve tabloyla raporlamak

Tipik bir dönemin akışıdır; sıra ve kapsam üniversiteden üniversiteye değişir.

DENE

Krediyi Verelim mi?

Banka, geçmiş başvuruların gelirini, borç oranını ve krediyi geri ödeyip ödemediğini biliyor. Grafiğe tıklayarak yeni bir başvuru ekleyin; model ona en çok benzeyen **k** eski başvuruya bakarak karar verir.

Komşu sayısı k = **5**

Karar bölgesini göster

k = 5: en yakın 5 başvurunun 1 tanesi ödedi, 4 tanesi ödemedi.
Karar: **kredi verilmez** (çoğunluk oyu).

● geri ödedi ● ödemedi. k = 1 seçince bölgenin tek tek örneklere göre parçalandığına bakın: bu **aşırı uydurmadır**.

Kuralı kimse yazmadı: karar tamamen **örneklerden** geliyor. k küçükse model gürültüyü ezberler, çok büyükse ayrıntıyı kaçırır; doğru k, ayrı tutulmuş test verisinde seçilir.

KONUM

Ön Koşullar

Bu dersten önce bilinmesi yararlı olan dersler ve neden gerektikleri.

Ders	Neden gerekir
Yapay Zekâ	veriden öğrenen etmen; arama yerine istatistiksel genelleme
Doğrusal Cebir	öznitelik vektörleri, matris çarpımı, PCA
Olasılık ve İstatistik	genelleme hatası, yanlılık-varyans, olasılıksal modeller
Optimizasyon	kayıp en küçükleme, düzenlileştirme
Programlama	Python ya da Java ile veri okuma, döngü ve fonksiyonlar
Analiz (Kalkülüs)	türev, kısmi türev ve zincir kuralı: gradyan inişinin dili

KONUM

Bu Ders Sana Göre mi?

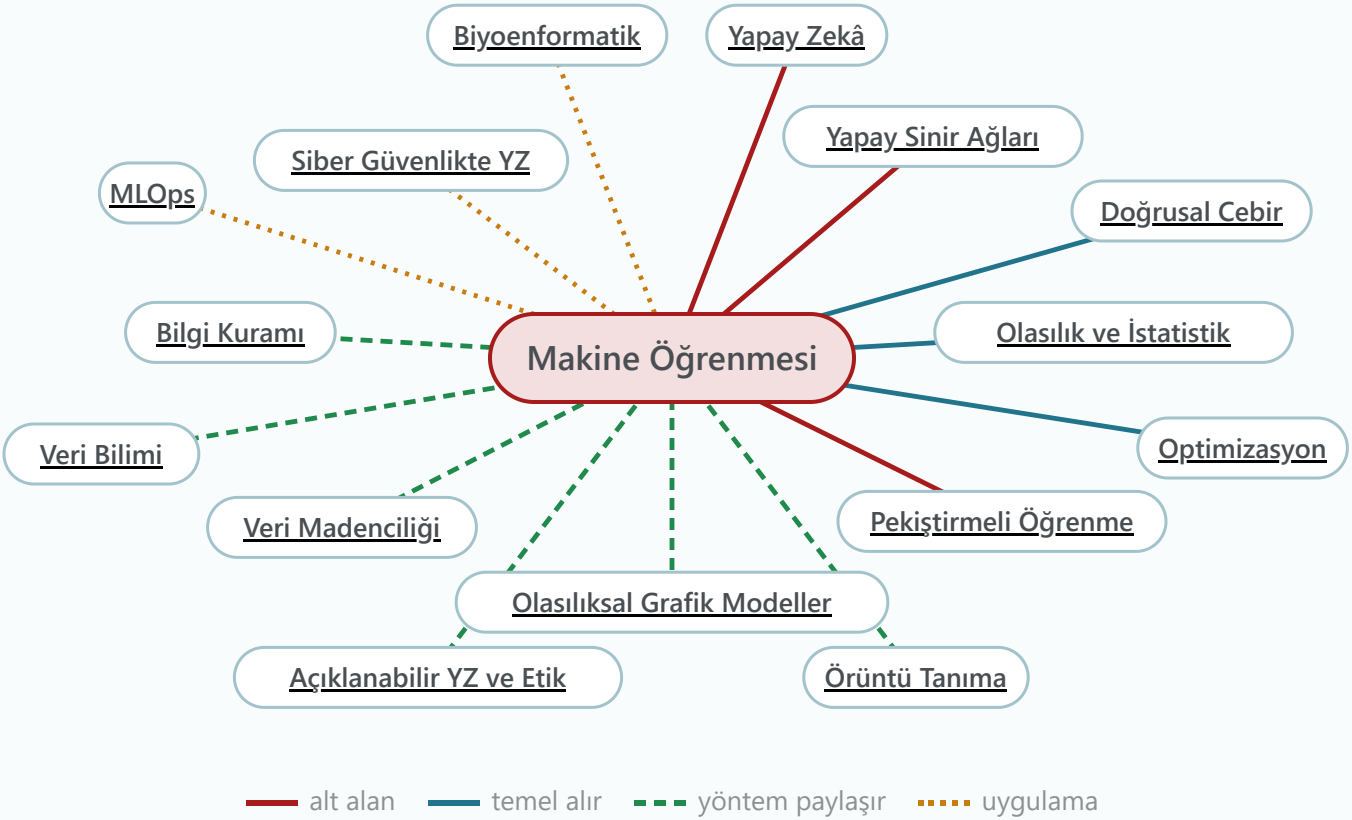
Kendine sor; "hayır" dediklerin için sağdaki sütun nereden başlayacağını gösterir.

Kendine sor	Hayırsa önce
Bir fonksiyonun türevini ve kısmi türevini alabiliyor musun?	Analiz dersindeki türev ve zincir kuralı konuları
Matris çarpımı ve vektör iç çarpımı yapabiliyor musun?	Doğrusal Cebir
Ortalama, varyans ve koşullu olasılığı açıklayabiliyor musun?	Olasılık ve İstatistik
Python'da döngü ve fonksiyon yazıp bir CSV dosyası okuyabiliyor musun?	Programlamaya giriş, ardından pandas'a kısa bir giriş

Çoğuna "evet" diyebiliyorsan derse hazırsın; bir ya da iki "hayır" dönem içinde kapanabilir.

KONUM

Dersin Komşuları

Örtüştüğü Dersler (1/2)

İlişki	Ders	Ortak konu
alt alan	Bu ders, Yapay Zekâ dersinin alt alanıdır	veriden öğrenen etmen; arama yerine istatistiksel genelleme
alt alan	Yapay Sinir Ağları, bu dersin alt alanıdır	parametrik model, kayıp fonksiyonu, gradyan inişi
alt alan	Pekiştirmeli Öğrenme, bu dersin alt alanıdır	etiket yerine ödülle öğrenme
temel alır	Bu ders Doğrusal Cebir dersini temel alır	öznitelik vektörleri, matris çarpımı, PCA
temel alır	Bu ders Olasılık ve İstatistik dersini temel alır	genelleme hatası, yanlılık-varyans, olasılıksal modeller
temel alır	Bu ders Optimizasyon dersini temel alır	kayıp en küçükleme, düzenlileştirme
uygulama	Makine Öğrenmesi Sistemleri ve MLOps bu dersin yöntemlerini uygular	modeli dağıtma, izleme, yeniden eğitme
uygulama	Siber Güvenlikte Yapay Zekâ bu dersin yöntemlerini uygular	saldırı tespiti, kötü amaçlı yazılım sınıflandırma

Örtüştüğü Dersler (2/2)

İlişki	Ders	Ortak konu
uygulama	Biyoenformatik bu dersin yöntemlerini uygular	gen ifadesi sınıflandırma, protein yapısı
yöntem paylaşır	Örüntü Tanıma ile yöntem paylaşır	sınıflandırıcılar, karar sınırları
yöntem paylaşır	Olasılıksal Grafik Modeller ile yöntem paylaşır	olasılıksal sınıflandırıcılar, EM algoritması
yöntem paylaşır	Açıklanabilir Yapay Zekâ ve Yapay Zekâ Etiği ile yöntem paylaşır	model açıklama, öznitelik önemi
yöntem paylaşır	Veri Madenciliği ile yöntem paylaşır	aynı algoritmalar; amaç tahmin değil keşif
yöntem paylaşır	Veri Bilimi ile yöntem paylaşır	tahmin modelleri
yöntem paylaşır	Bilgi Kuramı ile yöntem paylaşır	çapraz entropi kaybı, karar ağacı bölme ölçütü

Ayrıştığı Noktalar (1/2)

Ölçüt	Makine Öğrenmesi	Yapay Zekâ	Veri Madenciliği
Temel soru	Bir program örneklerden nasıl genelleme yapar?	Bir makine arayarak, çıkarım yaparak ve plan kurarak nasıl akıllıca davranır?	Büyük veri yığınlarındaki gizli ve işe yarar örüntüler nasıl bulunur?
Yaklaşım	istatistiksel öğrenme	arama, mantık, olasılık ve öğrenme bir arada	keşfe dayalı çözümleme
Girdi	etiketli ya da etiketsiz örnekler	problem tanımı: durumlar, eylemler, hedef	büyük tablo ya da işlem verisi
Çıktı	tahmin yapan model	eylem dizisi, plan ya da karar	kural, küme, aykırı değer
Başarı ölçütü	görülmemiş veride hata	hedefe ulaşma, maliyet, rasyonellik	ilginçlik, destek, güven
Matematik yükü	yüksek: doğrusal cebir, olasılık, optimizasyon	orta: mantık, olasılık, çizge	orta
Veri ihtiyacı	orta ve çok	az; çoğu zaman model ve bilgi yeter	çok

- **Yapay Zekâ:** YZ çerçevedir; MÖ bu çerçevede yalnızca veriden öğrenmeye odaklanır.
- **Veri Madenciliği:** Aynı algoritmaları kullanırlar; MÖ yeni örnekte tahmini, veri madenciliği veride keşfi amaçlar.

Ayrıştığı Noktalar (2/2)

Ölçüt	Makine Öğrenmesi	Olasılık ve İstatistik	Derin Öğrenme
Temel soru	Bir program örneklerden nasıl genelleme yapar?	Belirsizlik nasıl ölçülür ve sınırlı veriden nasıl güvenilir sonuç çıkarılır?	Çok katmanlı ağlar ham veriden kullanışlı temsilleri nasıl kendisi öğrenir?
Yaklaşım	istatistiksel öğrenme	olasılık modeli ve çıkarım	çok katmanlı temsil öğrenme
Girdi	etiketli ya da etiketsiz örnekler	örneklem verisi	ham veri: görüntü, metin, ses
Çıktı	tahmin yapan model	kestirim, güven aralığı, test sonucu	öğrenilmiş temsil ve tahmin
Başarı ölçütü	görülmemiş veride hata	yansızlık, güç, anlamlılık	doğruluk, kayıp, ölçeklenme
Matematik yükü	yüksek: doğrusal cebir, olasılık, optimizasyon	kuramın kendisi	yüksek: türev, matris, olasılık
Veri ihtiyacı	orta ve çok	örneklem	çok; GPU gerekir

- **Olasılık ve İstatistik:** İstatistik modelin anlamını ve belirsizliğini, MÖ tahmin başarımını öne çıkarır.
- **Derin Öğrenme:** Derin öğrenme MÖ'nün bir koludur; öznitelikleri elle tasarlamak yerine ham veriden öğrenir.

UYGULAMA

Uygulama Alanları

İstenmeyen ileti süzme
E-postaları içeriğine göre sınıflandırmak.

Kredi puanlama
Başvuranın geri ödeme riskini tahmin etmek.

Öneri
Kullanıcının beğenebileceği ürün ya da içerik.

Tıbbi tahmin
Hasta verisinden hastalık riskini kestirmek.

Talep tahmini
Satış ve stok planlaması.

Sahtekârlık tespiti
Olağandışı kart işlemlerini yakalamak.

UYGULAMA

Riskler ve Etik

Yanlı veri, yanlı karar

Geçmiş verideki ayrımcılık modele aynen geçer: işe alım ya da kredi modelleri bazı grupları sistematik olarak dışlayabilir.

Veri sızıntısı

Test bilgisinin eğitime karışması modeli kâğıt üzerinde kusursuz, sahada işe yaramaz gösterir.

Mahremiyet

Eğitim verisindeki kişisel bilgiler modelden geri çıkarılabilir; KVKK ve GDPR verinin nasıl kullanılacağını sınırlar.

Yersiz güven

Yüksek doğruluk, veri dağılımı değişince çöker; model bilmediği durumda da kendinden emin görünür.

Ayrıntılı tartışma: Açıklanabilir Yapay Zekâ ve Yapay Zekâ Etiği.

UYGULAMA

Araçlar ve Örnek Veriler

Araçlar ve kütüphaneler

scikit-learn | pandas | NumPy | XGBoost | Weka | R

Tanınmış veri setleri

Iris | MNIST | UCI Machine Learning Repository | Titanic (Kaggle) | Adult (gelir) | Wine

UYGULAMA

Sık Karıştırılanlar

Yaygın düşünce	Doğrusu
Daha karmaşık model her zaman daha iyidir.	Karmaşık model eğitim verisini ezberleyebilir (aşırı uydurma) ve yeni veride kötüleşir.
Eğitim doğruluğu başarıyı gösterir.	Başarı, eğitimde hiç kullanılmamış test verisinde ölçülür.
Çok veri her sorunu çözer.	Yanlı ya da gürültülü veri çoğaldıkça yanlışı da çoğaltır.
Model neden-sonuç ilişkisini öğrenir.	MÖ ilinti bulur; nedensellik için deney ya da nedensel çıkarım gerekir.

SONRASI

Bu Dersten Sonra

Bu dersi temel alan ya da genişleten dersler

Yapay Sinir Ağları | Pekiştirmeli Öğrenme | Makine Öğrenmesi Sistemleri ve MLOps | Siber Güvenlikte Yapay Zekâ | Biyoenformatik

İlgili meslekler

Makine öğrenmesi mühendisi | Veri bilimci | Araştırmacı | MLOps mühendisi

Makine öğrenmesi haritanın kavşağıdır: sinir ağları ve pekiştirmeli öğrenme onun dallarıdır; MLOps, siber güvenlik ve biyoenformatik onun yöntemlerini uygular. Bu dersten sonra ister derinleşmek (YSA, derin öğrenme), ister bir uygulama alanına geçmek mümkündür.

SONRASI

Kaynaklar

- Mitchell, *Machine Learning*, McGraw-Hill, 1997.
- Bishop, *Pattern Recognition and Machine Learning*, Springer, 2006.
- Hastie, Tibshirani ve Friedman, *The Elements of Statistical Learning*, 2. baskı, Springer, 2009.
- Alpaydın, *Introduction to Machine Learning*, 4. baskı, MIT Press, 2020.
- Géron, *Hands-On Machine Learning with Scikit-Learn, Keras and TensorFlow*, 3. baskı, O'Reilly, 2022.

Son

Bölüm 3: Makine Öğrenmesi

← Önceki bölüm · Alanın haritası · Sonraki bölüm →